

**ПЕРЕКЛАД ЯК СПОСІБ РОЗУМІННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

У статті розглянуто роль перекладу в процесі міжкультурної комунікації, своєрідність національних мовних картин світу та їх взаємодія, розуміння мови як компонента культури, особливості перекладацького білінгвізму.

Ключові слова: переклад, міжкультурна комунікація, мовна картина світу, міжмовна комунікація, перекладач-білінгв.

The article examines the role of translation in the process of intercultural communication, the uniqueness of national language pictures of the world and their interaction, understanding language as a component of culture, peculiarities of translation bilingualism.

Key words: translation, intercultural communication, language picture of the world, interlingual communication, bilingual translator.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток суспільства відбувається шляхом розширення взаємозв'язків різних країн, народів і культур. Різні за своєю історією, традиціями та мовою суспільства, а відповідно й культури, розвиваються, впливають і взаємодіють один з одним за допомогою міжкультурної комунікації. Однак, зростання взаємозалежності культур має як позитивні, так і негативні сторони. У цій ситуації є актуальною проблема дослідження міжкультурної комунікації, в тому числі ролі перекладу в процесі міжкультурного спілкування, а також теоретичного і практичного осмислення умов максимального порозуміння заради зниження гостроти конфліктів, досягнення позитивного ефекту кроскультурного спілкування.

Тенденції сьогодення вимагають теоретичного осмислення перекладу як засобу міжкультурної комунікації, так як переклад традиційно розглядався як лінгвістичний феномен. Але, в умовах міжкультурної комунікації, він набуває функцій культурного явища. У зв'язку з цим формуються нові погляди на завдання і роль перекладача, зростає інтерес до його діяльності, трактування якої трансформується.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичними і методологічними аспектами вивчення комунікації культур, механізмами міжкультурного спілкування та факторами, що сприяють успішній адаптації суб'єктів міжкультурної комунікації займалися М. Беннет, С. Богнер, М. Бонд, М.М. Бахтін, В.С. Біблер, Ю.М. Лотман та ін. Більшість дослідників когнітивного напрямку вважають, що перекладацька діяльність є реалізацією взаємодії когнітивних і мовних структур, що перекладу підлягають не тотожні когнітивні структури, що стоять за словом у різних мовах, а міжкультурне спілкування доцільно розглядати як перехід від однієї спеціалізованої когнітивної структури до іншої (Є.Ф. Тарасов, Т.О. Фесенко, В.І. Хайруллін та ін.).

Центральним поняттям теорії перекладу є саме поняття “переклад”, складність якого відображена у великій кількості дефініцій. Один з основоположників вітчизняної теорії перекладу Л.С. Бархударов перекладом називає процес перетворення мовленнєвого твору однією мовою в мовленнєвий твір іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення [1, с.11]. Г.В. Колшанський вважає, що переклад як один з найважливіших видів комунікативної діяльності орієнтується насамперед на повну і адекватну передачу мови-оригіналу, що містить всю сукупність імплікацій мовного, соціального та культурного плану. Структуралісти визначають переклад як перетворення структури мовного твору, в результаті якого, при збереженні незмінним плану змісту,

змінюється план вираження, одна мова замінюється іншою. Прихильники трансформаційних методів наголошують, що переклад – це перетворення одиниць і структур вихідної мови в одиниці і структури мови, якою перекладають; послідовники семантичних теорій стверджують, що переклад полягає в розкритті сутності еквівалентних відносин між змістом оригіналу і перекладу [3, с. 5-11].

У процесі перекладу взаємодіють не тільки дві мови і більше, але й дві культури, що мають як загальну, так і національну специфіку. Виявлення загального, інтернаціонального, загальнолюдського і приватного, особливого, національного є принциповим під час вивчення такого явища, як міжкультурна комунікація. Переклад, допомагаючи спілкуванню людей різних національностей, є засобом міжмовної і міжкультурної комунікації. За О.Д. Швейцером, переклад може бути визначений як односпрямований і двофазний процес міжмовної та міжкультурної комунікації, при якому на основі аналізу первинного тексту, що зазнав цілеспрямованого (“перекладацького”) аналізу, створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному та культурному середовищі... Процес, що характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікований відмінностями між двома мовами, двома культурами і двома комунікативними ситуаціями [6, с. 75].

Різноманітним аспектам перекладу у рамках міжкультурної комунікації присвячені дослідження таких лінгвістів, як: М. Беннет, Є.М. Верещагін, В.В. Кабакчі, В.Г. Костомаров, О.С. Кубрякова, Й.А. Стернин, С.Г. Тер-Мінасова, В.П. Фурманова).

Варто зазначити, що процес міжмовної комунікації має складну структуру і має багато чинників, що впливають на умови її протікання та фінальний успіх. Як зазначає Р.К. Мін’яр-Белоручев, науці про переклад доводиться вивчати умови породження вихідного тексту, умови сприйняття тексту, який перекладено, соціальний статус комунікантів, мовленнєву ситуацію, різні супутні явища, що входять в складне поняття комунікації з використанням двох мов, яка й являє собою об’єкт науки про переклад [5, с. 7].

З точки зору теорії міжкультурної комунікації, під час перекладу зіставляються не тільки дві мови, а й дві культури в широкому розумінні цього слова. Через міжкультурні відмінності те, що є зрозумілим носіям однієї мовної культури, може викликати непорозуміння у іншого носія, який отримує текст перекладу. Тому завдання перекладу охоплює не тільки пошук еквівалентних відповідностей для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, так щоб реакція іншомовного одержувача відповідала реакції одержувача повідомлення мовою оригіналу [2, с. 7-9].

Так, К.Л. Латишев наголошує, що переклад має задовольнити потребу суспільства в двомовній комунікації, що максимально наближена до природної, одномовної комунікації. Тому можна говорити про суспільне призначення перекладу, що полягає в тому, щоб забезпечити двомовну комунікацію у максимально можливій мірі. Переклад, учений вважає видом мовного посередництва, громадське призначення якого полягає в тому, щоб у максимально можливій мірі наблизити опосередковану двомовну комунікацію за повнотою, ефективністю та природністю спілкування до звичайної одномовної комунікації [4, с. 10].

Одним із принципових моментів при розгляді перекладу є розуміння, що спілкування є взаємодія індивідів, в якому комуніканти постають як суб’єкти культури, представники певної лінгвосоціокультурної спільноти. А переклад, як вид посередництва є не тільки засобом міжмовної, а й засобом міжкультурної комунікації. Розгляд перекладу у рамках міжкультурної комунікації впливає з розуміння мови як компонента культури, як єдиного соціокультурного утворення, а культури як сукупності матеріальних і духовних досягнень суспільства, що включає всю багатогранність історичних, соціальних і психологічних особливостей етносу: його мову, традиції, цінності, поведінку, побут,

умови життя та ін. Таким чином, мова виступає як єдине соціально-культурне утворення, що відображає особливості етносу як носія певної культури, що виділяє й вирізняє його серед інших культур.

Логіка людського мислення, об'єктивно відображає зовнішній світ, єдиний для всіх людей, якою б мовою вони не говорили. Зовнішні умови життя, матеріальна дійсність визначає свідомість людей та їх поведінку, формує картину світу. Картина світу, відображена у свідомості людини, є вторинне існування об'єктивного світу, закріплене і реалізоване у своєрідній матеріальній формі. Цією матеріальною формою є мова, мовна картина світу. Саме в такому розумінні мова виступає формою оволодіння єдиним, об'єктивним світом.

У формуванні картини світу мова виступає лише формою вираження понятійного змісту, видобутого людиною в процесі діяльності. Як правило, мова співвідноситься з одним і тим же об'єктивним світом, а розбіжності в національних концептуальних і мовних картинах етносів виникають з різного досвіду освоєння людьми одного і того ж світу. Якби не були своєрідні за своєю структурою окремі мовні моделі, в кінці кінців вони всі є відображенням у свідомості людини навколишнього світу.

У той же час конкретні зовнішні умови існування окремого етносу формують специфічні якості та сукупності уявлень, що визначають основу національної концептуальної картини світу й національної мовної картини світу. Без сумніву, мови відображають дійсність по-різному, коли під час перекладу мови контактують, коли у процесі опису якого-небудь фрагмента дійсності значення однієї мови визначаються через значення іншої, це найбільш помітно. Отже, мови по-різному описують одні й ті ж явища або предмети, звертаючи увагу на їхні різні ознаки.

Своєрідність національних мовних картин світу і множинність культур не є перешкодою для взаєморозуміння народів і долається під час перекладу. Одним з важливих і вирішальних практичних доказів сумісності мовних систем в їх пізнавальній сутності є незаперечний факт взаєморозуміння народів на основі перекладу з однієї мови на іншу. Однак міжкультурне спілкування адекватно й успішно протікає тільки тоді, коли комуніканти усвідомлюють той факт, що вони є носіями різних культур і мов.

Ознайомлення з культурою інших народів – одна з найважливіших соціальних функцій перекладу. Перекладач-білінгв сприймає іншомовну текстову діяльність з позиції лінгвокультури іншомовного соціуму, а потім переходить на рідні (мовний та соціокультурний) коди. Особливість перекладацького білінгвізму полягає, по-перше, в тому, що перекладацький білінгвізм має, як правило, асиметричний характер. У більшості перекладачів домінує одна, рідна мова і одна культура, отримана разом з цією мовою. Ця мова і ця культура підпорядковують собі інші, з якими перекладачеві доводиться стикатися під час перекладу. Перекладачу також постійно доводиться долати інтерференцію мов і культур, оскільки в процесі перекладу обидві мови функціонують одночасно.

Проблеми, що не вирішені. Під час навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах, велика увага приділяється розвитку цілого комплексу лінгвістичних умінь і навичок, які допомагатимуть майбутньому вчителю іноземної мови реалізовувати ті чи інші завдання в процесі роботи. Проте зазначимо, що виконуючи завдання на переклад звичайного тексту, студенти мають певні труднощі. Вони часто не можуть грамотно висловити свої думки рідною мовою під час перекладу іноземного тексту. Причини цього, можливо, полягають у шкільній освіті, або навіть через недавно впроваджену систему вступу до вузів, коли більшість завдань виконується методом випадкової вибірки, до того ж абітурієнти більше не пишуть твори, як раніше, не виявляється їх здатність думати логічно і творчо. Виходить, для того, щоб якісно вивчити іноземну мову, потрібно приділяти також увагу вивченню рідної. Тобто знання рідної мови у процесі перекладу також не менш важливе ніж знання іноземної. У процесі перекладу відбувається

міжкультурна комунікація, щоб здійснювати її потрібно, щоб переклад був художнім, а не виходило просте перекручування фраз.

Викладаючи мову слід звертати увагу на відсутність навчання навичкам перекладу, особливо з іноземної мови на рідну, тоді як зазвичай багато уваги приділяється розмовній мові, а перекласти грамотно текст на рідну мову для багатьох студентів дійсно є проблемою.

Висновки. У будь-якій етнічній спільноті мовна система дозволяє ідентифікувати, розпізнавати і виявляти культурні особливості, іншу культуру, тобто, мова передає інформацію про одну культуру іншій. А оскільки культура розвивається в напрямку співробітництва, заснованого на культурній комунікації, то мова як її елемент є засобом взаємодії. Використані в мові категорії можуть бути специфічними для цієї мови і не порівнюватися з відповідними компонентами інших мов.

Під час перекладу комунікативного тексту необхідно зберігати його культурні особливості. Щоб досягти адекватності перекладу, перекладач повинен бути знайомий з культурою як вихідної мови, так і мови перекладу, знати мету комунікації і цільову аудиторію. Необхідно пам'ятати, що через різницю в культурі й мові точного перекладу не може бути, єдине, на що можна сподіватися, приблизність. Чим більше схожості між системами і культурами двох мов, тим більш продуктивним буде переклад в умовах міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского на русский / Е.В. Бреус. – М.: Высшая школа, 1990. – 103 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего и среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1988. – 160 с.
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 237 с.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.